

I. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ольга Ольфіренко

Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

Анотація

Для развития творческих способностей и выявления их динамики необходимо руководствоваться показателями креативности личности. Показателями креативности являются: новизна, производительность и гибкость мышления, оригинальность мысли; творческая самостоятельность; динамика усвоения новых движений и двигательных действий, точность их выполнения, пластичность, рациональность, экономичность, целесообразность, своевременность, которые комплексно оценивают выполнение движений и двигательных действий.

Annotation

In the given article approaches of science officers to comprehension of concept «creative abilities» in historical aspect are tracked, and also their nature, frame and parameters of perfection of creative abilities is analysed. For development of creative abilities and revealing of their dynamics it is necessary to be guided by parameters creative persons. Parameters creative are: novelty, productivity and flexibility of intellection, originality of idea; creative independence; dynamics of a digestion of new locomotions and motorial actions, accuracy of their fulfilment, a plasticity, a rationality, profitability, expediency, timeliness which in a complex estimate fulfilment of locomotions and motorial actions.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У динамічному, швидко прогресуючому світі суспільство значно частіше переосмислює соціальний запит школи, корегує або корінним чином змінює цілі й завдання шкільної освіти.

У теперішній час головний акцент в системі виховання особистості дитини, ставитися на формування активної, творчої, людини, що усвідомлює глобальні проблеми людства та готова по-сильно брати участь у їх вирішенні (О.Я. Савченко [14], В. Богат [2], О.Д. Дубогай [7]).

Проблемі формування творчих здібностей приділяли увагу багато психологів, філософів, педагогів (С.Л. Рубінштейн, 1959; Л.С. Виготський, 1967; Б.Г. Ананьєв, 1968; В.Я. Ляудис, 1980; П.Я. Гальперин, 1985; Н.А. Бердяєв, 1989; О.І. Мотков, 1994; А. Маслоу, 1999)

Дослідження психологів (А.Н. Леонтьєва, 1975; Пономарьова, 1979; К.К. Платонова, 1984; Шадрикова, 1991; І.О. Моткова, 1994) показують, що властивості психіки людини, основа інтелекту і всієї духовної сфери виникають і формуються головним чином в дошкільному і молодшому шкільному віці, хоча результати розвитку виявляються пізніше. Найважливіше завдання початкової освіти – розвиток творчих здібностей, адже цей процес пронизує всі етапи розвитку особи дитини, пробуджує ініціативу і самостійність схвалюваних рішень, звичку до вільного самовираження, впевненість у собі [22].

Вчені відзначають важливість розвитку творчості молодшого школяра, його здібностей при рішенні будь-якої навчальної задачі проявляти ініціативу, вигадку, самостійність. Якщо співвідносити процес творчості і навчання, необхідно створити умови, які б сприяли виникненню і розвитку у всіх навчальних якостей і схильностей, що зазвичай виділяються як характерні риси творчої особистості [10].

Дослідження свідчать про широкі можливості використання фізичної культури в процесі формування творчих здібностей (Т.А. Каданцева [9]; Л.Д. Глазиріна [5]; О.Д. Дубогай [7]; О.О. Власюк [3]; Н.В. Москаленко [11]), які сприятимуть підвищенню інтересу і мотивації до занять фізичною культурою і спортом.

Фізичне виховання, як елемент системи освіти, розкриває широкі можливості для забезпечення тривалої творчої активності і є важливим засобом задоволення творчих запитів кожної людини.

Проте єдиного підходу до визначення поняття проблеми формування творчих здібностей особистості засобами фізичної культури серед науковців немає. Аналіз різних поглядів дослідників на поняття і зміст творчих здібностей як у фізичному вихованні, так і у суміжних галузях науки створить теоретичне підґрунтя для розробки програми їх розвитку у школярів на уроках фізичної культури.

Мета нашого дослідження – визначити та проаналізувати

шляхи та різні підходи формування творчих здібностей в процесі фізичного виховання.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел.

Результати дослідження та їх обговорення.

Аналіз літератури показав, що науковці по-різному трактують поняття «творчі здібності». Т. Равлюк [17] Т. Москалець [22], В. Багат [2], Е.Зверева [22] розглядають творчі здібності, як синтез властивостей особистості, які характеризуються ступінню відповідності певного виду творчої діяльності вимогам до неї та зумовлюють результативність такої діяльності.

Л.С. Виготський [4] підкреслює, що елементи творчості проявляються при вирішенні повсякденних життєвих задач, зокрема тих, що притаманні шкільному навчальному процесу. Така ідея поширена і в працях В.Д. Богоявленської [1] та ін.

К.Е. Цюлковський [22] визначає творчі здібності як продукт само руху, самостійного розв'язання задач і питань, самостійного розкриття закономірностей і зв'язків між предметами і явищами, продукт роботи мозку на шляху «від відкриття істин, усім відомих, до відкриття істин, нікому невідомих».

В. Рогозіна [18] вважає, що творчі здібності є особливим видом розумових здібностей, які виражаються в умінні породжувати мислительну діяльність за межами вимог, відхилитись під час мислення від традиційних норм, генерувати різноманітні оригінальні ідеї та знаходити способи їх практичного вирішення.

Часто в літературі при розгляді питань творчих здібностей використовується термін «креативність». У Великій психологічній енциклопедії [22] під креативністю розуміється здатність людини до творчості, що проявляється в мисленні, спілкуванні, відчуттях, окремих видах діяльності і характери-

зують особистість в цілому або її окремі сторони. Е.П. Торренс [21] додає, що креативність визначається як здатність породжувати нові, оригінальні ідеї і, таким чином, ефективно вирішувати проблемні ситуації. Якщо творчість розглядається як процес, то креативність – як потенціал, внутрішній ресурс людини, що зумовлює її здатність до створення чогось нового.

Творчий потенціал, як динамічна структура особистості, включає комплекс творчих задатків, які проявляються і розвиваються у творчій діяльності, а також комплекс психічних новоутворень особистості протягом її вікового дозрівання. Він базується на уявленні і фантазії, асоціативних зв'язках, багатстві інтуїтивних процесів, емоційній різноманітності й емпатійних почуттях, які виникають у процесі творчої діяльності [20].

Зважаючи на спільний зміст понять «креативність» та «творчість» їх можна вважати тотожними.

Творчі здібності являють собою сплав різних якостей. Питання про компоненти творчого потенціалу людини залишається до цього часу відкритим, хоча на даний момент існує декілька гіпотез, які стосуються даної проблеми.

Психологи переконані, що здібності до творчої діяльності визначаються, насамперед, особливостями мислення. Відомий американський вчений Дж. Гілфорд [6] виявив, що творчим людям притаманне так зване дивергентне мислення, яке лежить в основі творчого мислення і є основним компонентом творчих здібностей.

Г.К. Іванова [8] зазначає, що творчий потенціал людини визначається не лише мисленням, але й іншими психічними явищами: свідомістю, інтуїцією, уявою, мотивами, емоціями, пам'яттю, волею тощо. Автор вичленовує в творчих здібностях три їх складові. Перша – пов'язана з мотивацією і представлена інтересами та нахилами, друга – з темпераментом і проявляється через емоційність, а

третя – представлена розумовими здібностями людини.

В.О. Моляко [12], розділяючи позицію попереднього автора щодо елементів творчих здібностей, додає до їх структури ще такі компоненти: здатність до саморегуляції та самооцінку.

До загальної структури творчих здібностей школярів, крім творчої уяви та мислення, Н. Комісаренко відносить також розвинену пам'ять і точність рухів.

Ще одним аспектом проблеми творчості та творчої діяльності на думку вчених є виокремлення фаз (стадій, актів, моментів, ступенів) творчого процесу. Як доводить експериментальна психологія, безсвідоме і свідоме, інтуїтивне і розсудливе в процесі творчості доповнюють одне одного. Дж. Діксон [22], наголошує на тому, що категоріальний синтез та інтелектуальна інтуїція є основними засобами творчості. Завдяки категоріальному синтезу відбувається переведення емпірично наданого матеріалу у стан теоретичних узагальнень, тобто до стану ідеї як форми розвитку теоретичного знання. Він виділяє декілька етапів творчого процесу, а саме:

- 1) підготовка – накопичення знань і майстерності, формулювання завдання;
- 2) концентрація зусиль – наполеглива робота з метою отримання рішення;
- 3) перепочинок – період розумового відпочинку, коли відбувається відволікання від завдання, що вирішується;
- 4) осяяння – отримання нової ідеї;
- 5) завершення роботи, узагальнення, оцінка.

В. В. Кліменко [10], беручи до уваги праці багатьох вчених, складовою творчих здібностей вважає також психомоторику, обумовлюючи свою думку єдністю руху, дій, думки та енергопотенціалу людини. Головною умовою роботи механізму творчості, автор розглядає як оптимальний стан душі

(мислення, почуття, уяву) і тіла (енергопотенціал, психомоторику) та гармонійність розвитку всіх його складових. Лише тоді мислення, почуття, уява будуть знаходити нові завдання, психомоторика їх розв'язувати, а енергопотенціал надавати діям життя. Критеріями досконалості психомоторних здібностей є динаміка засвоєння нових рухів та рухових дій, точність їх виконання, пластичність та раціональність, економічність, доцільність, своєчасність, а показниками їх розвитку відповідно є: швидкість і міцність; влучність і кучність; виразність, цілісність, гармонійність, граціозність, естетичність; спритність.

У зв'язку з цим потребує перегляду підходи щодо використання фізичних вправ у процесі фізичного виховання.

На сучасному етапі використовують різноманітні засоби й підходи до формування творчих здібностей дитини – це рухливі та сюжетно-рольові ігри, театральне мистецтво, музика, естетичне та інтелектуальне виховання.

Проблемі розвитку творчої особистості школяра засобами фізичної культури присвячена робота О.Д. Дубогай [7]. Автор наголошує на тому, що застосування засобів для розвитку розумових здібностей на уроках фізкультури має велике значення, оскільки засвоїти величезний потік інформації не завжди вдається у системі загальноосвітньої діяльності. І тільки в руховій ігровій діяльності можна досить повно розвивати здатності дитини.

В останні роки в технології розвитку творчих здібностей активно впроваджують методи психофізичного театрального тренінгу, це занурення в атмосферу, умови середовища які дозволяють створити сприятливі умови і настрої для навчання дитини.

Однією з останніх робіт, присвячених проблемі формування творчих здібностей у процесі фізичного виховання, є робота

І.М. Поклад «Розвиток хореографічних здібностей дітей молодшого шкільного віку» [14], де основу творчих проявів молодших школярів становить емоційне і рухове сприймання музики та пластично-інтонаційне її втілення.

Широко відома у нашій країні та за кордоном нетрадиційна система виховання творчості у дітей, розроблена Б.П. Нікітіним [13]. Ця система гармонійно поєднує у собі естетичний та інтелектуальний розвиток, трудове виховання і фізичну культуру, дозволяє досягнути всебічного, гармонійного розвитку дитини.

Цікаву тематику занять пропонує одеський вчений М.М. Єфименко [22] – автор власної системи фізичного виховання дітей дошкільного віку «Театр фізичного виховання дошкільників». Заняття розглядається як спектакль, педагог-режисер, план-конспект-сценарій, діти актори. Головна мета кожного заняття – формування та розвиток особистості.

Існує також технологія міжпредметних зв'язків, яка спирається на методики активації творчих здібностей різних стадій розвитку творчого мислення. Таким чином винахідницька діяльність дітей є елементом розвитку наочно-дійового мислення, а саме – чітка уява образів, предметів, гарна зорова пам'ять, яка дозволяє довгий час утримувати у свідомості образ, здатність розумово співвіднести два і більше предметів, порівняти їх за кольором, формою, розміром, здатністю пов'язувати частини різних об'єктів, створювати нові об'єкти, фантазувати [20].

Н. В. Москаленко [11] у науковій роботі показала різні шляхи формування творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку через інтегровані уроки, сюжетні уроки, а також через систему самостійних занять фізичними вправами, що зорієнтувала не тільки на розвиток рухових навичок, а й на формування пізнавальних процесів, творчих здібностей дітей,

що є великим резервом розвитку індивідуальності дитини.

На сьогодні проблема формування творчих здібностей засобами фізичної культури у роботах вечерніх, розкрита не достатньо, тому дослідження в даному напрямку є актуальним.

Висновки.

На підставі проведеного теоретичного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Враховуючи особливості змісту процесу фізичного виховання, який передусім передбачає рухову активність учнів, вважаємо позицію В.В. Кліменка про структуру творчих здібностей найдоцільнішою, згідно якої їх компонентами є: творче мислення, творча уява, почуття, енергопотенціал та психомоторика людини, які забезпечують креативність людини за умов їх оптимального та гармонійного розвитку.
2. Для розвитку творчих здібностей та виявлення його динаміки необхідно керуватись показниками креативності особистості, якими, на наш погляд, є: новизна, продуктивність та гнучкість мислення, оригінальність думки; уміння порівнювати предмети чи їх властивості, оцінювати ставлення людини до чогось, готовність діяти так, а не інакше; фантазійність; мотиви, творча самостійність, стійка потреба в застосуванні творчих здібностей в діяльності; прагнення до самовдосконалення, свідомого розвитку і формування власних здібностей до творчості; динаміка засвоєння нових рухів та рухових дій, точність їх виконання, пластичність, раціональність, економічність, доцільність, своєчасність, що комплексно оцінюють виконання рухів та рухових дій.
3. У пошуках підходів до організації занять з фізичної культури, які спрямовані на формування творчих здібностей, варто вра-

ховувати особливе значення й привабливість для дітей ігрової діяльності. Ігри дозволяють розв'язувати комплекс завдань фізичного виховання учнів: задовольняти їхню потребу в русі, навчати володіти своїм тілом, розвивати фізичні якості, розумові та творчі здібності.

4. Необхідно створити певні педагогічні умови й систему відносин, які будуть стимулювати творчу діяльність дитини.

Задачею подальшого дослідження з урахуванням проаналізованого матеріалу є розробка програми формування творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку на уроках фізичної культури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей/ Д.Б. Богоявленская // – М.: Академия, 2002. – 320 с.
2. Богат В., Ньюкалов В. Развивать творческое мышление. / В. Богат, В. Ньюкалов // Дошкольное воспитание. -1994. – №3 С. -19.
3. Власюк О. О. Вперед до джерела здоров'я. / Власюк О.О. // – Дніпропетровськ, 2003. – 103 с.
4. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 92 с.
5. Глазырина Л.Д. Физическая культура – дошкольникам. / Глазырина Л.Д. // - Владос. Москва, 1999.-262 с.
6. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта // Психология мышления./ Гилфорд Дж.// – М.: Прогресс, 1969.
7. Дубогай О.Д. Развитие творческой личности школьника средствами физической культуры / О.Д. Дубогай// Нива знаний, 1999. – № 3, – С. 52–54.
8. Иванова Г.К. Формирование творческих способностей школьников на уроках физической культуры: Д. канд. пед. наук: 13.00.04 Майкоп, 1998 146 с.
9. Каданцева Т.А. Формирование познавательной активности дошкольников средствами физического воспитания. Автореф. дис.канд.пед. наук. – Москва, 1994. – 24 с.
10. Клименко В. В. Механізми психомоторики людини. /Клименко В.В. // – К., 1997. – 192 с.
11. Москаленко Н.В. Фізичне виховання молодших школярів: Моногр. / Н. В. Москаленко // Дніпропетровськ: Вид-во «Інновація», 2007.– С. – 252.
12. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема / В.О. Моляко // Психологічна газета. – 2005. – №6. – С. 4–5.
13. Нікітін Б.П. Виникнення і розвиток творчих здібностей / Б.П. Нікітін // Рад. шк. – 1994. – №4.- С. 20-2.
14. Поклад І.М. Креативність у концепції А.Г. Маслоу / І.М. Поклад // – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newacropolis.org.ua/ua/study/conference/DE-TAIL=3548>.
15. Савченко О. Я. Розвивай свої здібності: Навч. посіб. для мол. школярів / Міжнар. фонд «Відродження»./ Савченко О. Я. // – К.: Освіта, 1995. – 159 с.: іл. – (Прогр. «Трансформація гуманіт. освіти в Україні»).
16. Савченко О.Я. Сучасні проблеми освіти школярів// Початкова школа. -2001. № 1. – С. 8–12.
17. Равлюк Т. Діагностика та раннє виявлення творчих здібностей учнів / Т. Равлюк // Вісник Львів. ун-ту. Серія педагогічна.- 2005, вип. 20. – С.112–118.
18. Рогозина В. Педагогические условия развития творческих способностей на уроке / В. Рогозина // Воспитание школьников. – 2007. – №4. – С. 28-30.
19. Черепковська Н.І. Виявлення та стимуляція розвитку творчого потенціалу дітей / Н.І. Черепковська // Обдарована дитина. – 2006. – №1. – С. 18–21.
20. Чорна Л.Г. Психологія забезпечення розвитку творчих здібностей учнів / Л.Г. Чорна // Психологічна газета.- 2001. – №2.– С. 42-46.
21. Torrance E.P. Guiding Creative Talent – Englewoodcliffs. N. Y.: Prentice-Hall, 1962. .
22. <http://www.psychology-online.net/>

